

Τό ελληνικό τμήμα της Καπερναούμ, όπως φαίνεται από δυτικά. Στο κέντρο της φωτογραφίας είναι η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία.

Ἀνασκαφές στό ελληνικό τμήμα τῆς Καπερναούμ

Ἡ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἀνασκαφική περίοδος στό «Ἑλληνικό τμήμα» τῆς ἀρχαίας πόλης τῆς Καπερναούμ συνεχίστηκε καί φέτος τό καλοκαίρι ἀπό τήν Ἰσραηλινή Ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων καί Μουσείων (Israel Department of Antiquities and Museums), μέ διευθυντή τόν ἐλληνικής καταγωγῆς Βασίλειο Τζαφέρη καί ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ ἐλληνορθόδοξου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Στήν ἀνασκαφή πῆραν ἐπίσης μέρος, συμβάλλοντας καί οικονομικῶς, περίπου σαράντα ἀμερικανοί φοιτητές καί καθηγητές τῶν Πανεπιστημίων Notre Dame τῆς Ἰνδίας, Missouri State University, καί τοῦ Averett College τῆς Βιργίνιας.

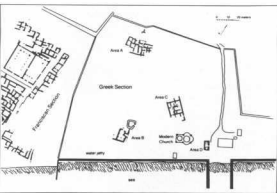
Αἰκατερίνη Ἀσδραχᾶ

Ἐρευνήτρια στό CNRS - Παρίσι

Οἱ ἀνασκαφές εἶχαν ἤδη ἀρχίσει ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1978 καί συνεχίστην πέντε συναπτες περιόδους ὡς τό 1982, μέ πλοῦσια ἀποτελέσματα ὡς πρός τή συγκρότηση καί τήν ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ χώρου, πού καλύπτει 20.000 τ.μ. καί ἐκτείνεται κατά μήκος τῆς βορειοανατολικῆς ὀχθῆς τῆς Θάλασσας τῆς Γαλιλαίας (Τιβεριάδας). Σημειώνουμε ἀκόμη ὅτι τό

«ἐλληνικό τμήμα» τῆς Καπερναούμ, πού ἀποκαλεῖται ἔτσι ἐπειδή ἀνήκει στό Πατριαρχεῖο τῶν Ἱεροσολύμων, ἀποτελεῖ τήν ἀνατολική ἀπόληξη τοῦ συνολικοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλης καί ἔχει περίπου ἴση ἔκταση μέ τό δυτικό τμήμα, πού ἀνήκει στό Φραγκισκανό Μοναχικό Τάγμα τῆς Κουστωδίας τῶν Ἁγίων Τόπων (Custodia della Terra Sancta). Στό τμήμα αὐτό

ἤδη ἀπό τά 1905-1914 καί 1921-1926 εἶχαν ἐρθεῖ σέ φῶς ἡ θαυμάσια διατηρημένη Συναγωγή τῆς Καπερναούμ, πού χρονολογεῖται ἀπό τά τέλη τοῦ Δ' ἢ τίς ἀρχές τοῦ Ε' μ.Χ. αἰῶνα - ἀδιάψευστο σημάδι πλατιάς καί ἀκμάζουσας ἰουδαϊκῆς κοινότητας —, τό ὀκταγωνικό χριστιανικό ἱερό, ἰδρυμένο τόν Ε' αἰῶνα πᾶνω στό, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, σπῖτι

Γενικό σχέδιο του ελληνικού τμήματος της Καπερναού.

του Σίμωνος Πέτρου, καθώς και τα άνωτερα τμήματα της πρώιμης πόλης.

Έτσι, κατά περιέργη σύμπτωση, ο σύγχρονος πέτρινος τοίχος που χτίστηκε για να διαχωρίσει το «φραγκοσκάνο» από το «ελληνικό» τμήμα, όταν αγρόραστηκε η γη αντίστοιχως από την Κουστωδία των «Αγίων Τόπων» και από το Πατριαρχείο, αποτελεί και το διαχωριστικό όριο της αρχαιότερης πόλης, που ανάγεται πιθανώς στο Β' π.Χ. αιώνα, από τη μεταγενέστερη πόλη που βρίσκεται περίπου κατά 30 μέτρα ανατολικότερα. Η πόλη αυτή, σύμφωνα με το διευθυντή των άνασκαφών Βασίλειο Τζαφέρη («New Archaeological evidence on Ancient Capernaum», Biblical Archaeologist, Δεκέμβριος 1983 σελ. 196-204), στην ανάλυση του για τα ερείσματα των πέντε προηγούμενων χρόνων (1978-1982), φαίνεται ότι χτίστηκε με έντελως διαφορετικό σχέδιο από την πρώτη, με πλατιούς δρόμους δύο μέτρων και καλοστημένα κτίρια (διακρίνεται το κόνιαμα των τοίχων), κατά το α' μισό του Ζ' αιώνα, λίγο πριν από την αραβική κατάκτηση (638, πτώση της 'Ιερουσαλήμ). Η ίδρυση της συμπίπτει με την ανακατάληψη των 'Αγίων Τόπων από τον 'Ηράκλειο το 629. Οι νέοι κάτοικοι, αντίθετα προς τον πληθυσμό της πρώιμης πόλης που ήταν στη μεγάλη του πλειοψηφία Ιουδαϊκός, ήταν προφανώς χριστιανοί, όπως το δείχνει η δειγματοληψία από τους τρεις τομείς Α, C και D (Λυχνίας και κεραμικά πιάτα με διακόσμηση σταυρών, γυάλινο κόσμημα με χριστόγραμμα, κ.ά.).

Αν εξαιρέσουμε τα όστρακα της πρώιμης ρωμαϊκής εποχής, που περιέχονται στο έδαφος των θεμελίων (πρώτη φάση, επίπεδο V), που επίσης συλλέχονται πάνω σε παρθένο έδαφος (τη χαρακτηριστική terra rosa της περιοχής), δε διαθέτουμε καμία αρχαιολογική ένδειξη που ν' αναφέρεται

στην ύστερη ρωμαϊκή και στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο, και, άρα, στην κατοχή του χώρου πριν από τις αρχές του Ζ' αιώνα. Αντίθετα, στάθηκε δυνατή η αποκατάσταση στρωματογραφικής σειράς σε πέντε επίπεδα. Αυτή καλύπτει χρονική περίοδο περίπου 350 χρόνων, συνδέοντας την ύστεροβυζαντινή με την πρώιμη Ισλαμική περίοδο (μέσα Ζ' - μέσα Η' αι.) και με την περίοδο των 'Αβασσιδών (μέσα Η' - μέσα Θ' αι.), για να κατεβεί ως τον Ι' αιώνα, όποτε, άρκετο καιρό πριν από την άφιξη των Σταυροφόρων, η πόλη, ήδη σε φθίνουσα οικονομική κατάσταση, εγκαταλείφθηκε οριστικά.

Ανάμεσα στα σπουδαιότερα εύρηματα του χώρου σημειώνουμε τα λείψανα συνόλου εγκαταστάσεων που χρησίμευε σαν άγκυροβόλιο για άλιευτικά πλοία και χώρος για ψαρογάρα. 'Ακόμα, ειδικότερα όσον αφορά την πρώιμη Ισλαμική περίοδο (επίπεδο IV), άξιζει να σημειωθεί η άρχι καταστροφή που την προκάλεσε πιθανόν ο σεισμός του 748 και που ίχνη της φαίνονται και από τον τεράστιο ογκόλιθο που απέκλεισε ένα δρόμο της πόλης. Από την ίδια περίοδο προέρχεται και ο θησαυρός των 282 χρυσών δηναρίων των 'Ομμεϊάδων, που βρέθηκε κάτω από δάπεδο στρωμένο με κανονικές πλάκες, χαρακτηριστικό οικοδομικό στοιχείο αυτής της φάσης.

Οι φετινές εργασίες, τέλος, περιλάμβαναν την έκακαφή νέας περιοχής, της περιοχής Β', έκτασως περίπου 1 1/2, στρέμματος, μεταξύ του τοίχου του φραγκοσκάνου τμήματος και της όχθης της Τιβεριάδας. Η δειγματοληψία έγινε με βάση 4 ακάμματα, όπου ήδη άρχισαν να διακρίνονται τα ίχνη δημόσιου κτιρίου που χρησιμοποιούταν πιθανώς ως λουτρό, καθώς και συστήματος αποχέτευσης και μεταφοράς ίσως του πόσιμου νερού στο ύδραγωγείο. Τα όστρακα που βρέθηκαν άνηκαν, σε γενικές γραμμές, στη ρωμαϊκή, βυζαντινή και αραβική περίοδο, και ήδη προχωρούν οι εργασίες για την κατάσταση και χρονολόγηση τους. Οι άνασκαφές θα συνεχιστούν στον ίδιο χώρο και τον επόμενο χρόνο, με τη διεύθυνση πάντα του Βασιλείου Τζαφέρη και τη συμμετοχή και έκπρωσώπων άμερικανικών πανεπιστημίων, για να διασαφηνιστεί περισσότερο, άν όχι να άοκληρωθεί, η εικόνα της συγκροτήσης και των λειτουργιών της μεταγενέστερης Καπερναού και να άνακαλυφθεί η γνωστή από τα χριστιανικά όδοιρικά

έκκλησία του 'Αγίου 'Ιωάννου του Έσολόγου, που είχε άντικαταστήσει μετά την αραβική κατάκτηση το παλιό ιερό της κατά παράδοση οικίας του 'Αγίου Πέτρου.

Πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι ο χώρος του ελληνικού τμήματος είναι πολύ προσεχτικά και με φροντίδα διαμορφωμένος και περιεκλείνει, εκτός από τις κηπευτικές καλλιέργειες, τα δέντρα και τα περιβόλια, μια μικρή έκκλησία στο όνομα των 'Αγίων 'Αποστόλων και ένα σπίτι για χειμερινή κατοικία, ίδρυμένο το 1931 από το μητροπολίτη Δαμιανό και άνακαινισμένο το 1975 από το μητροπολίτη Γερμανό. Την καθημερινή φροντίδα όλου του συγκροτήματος την έχουν αναλάβει εδώ και περίπου τέσσερα χρόνια ο μοναχός Θαδδαίος και η μοναχή Κυριακή, που κατόντων από την Κάλυμνο και που δείχνουν αληθινή άφοσίωση στο χώρο αυτό και το συνηθισμένο για τους Έλληνες ένδιαφέρον για την πορεία των άνασκαφικών εργασιών.

Excavations in the Greek Sector of Capernaum

A. Asdracha

A most interesting excavation in the «Greek sector» of the ancient city of Capernaum was also carried on last summer by the Israel Department of Antiquities and Museums. The excavation was under the auspices of the Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem and was directed by Vasilios Tzafiris, a Greek in origin. In the excavation also participated and contributed financially approximately forty students and professors of the universities Notre Dame, of Indiana, Missuri State and Averett College of Virginia, U.S.A.

The project was focused on the excavation of a new area, extending over one and a half acre, between the walls of the Franciscan sector and the shore of the Tiberias sea. The survey was limited to four trenches where traces of a public building (bath?) and of a water supply and drain system started appearing. The sherds found so far belong to the Roman, Byzantine and Arabic period. The excavation is to be continued this coming summer and its pursuit is quite ambitious: the formation and functions of the posterior city to be completed and elucidated; the church of St. John the Theologian, known from christian itineraries, that had replaced the old sanctuary of St. Peter's dwellings after the Arabic conquest, to be located and brought in light.